

УДК 376

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-49>

Крістіна ТОРОП,

orcid.org/0000-0002-2330-1960

кандидат психологічних наук,

директор

Комунального закладу освіти «Спеціальна школа «Шанс»

Дніпропетровської обласної ради»

(Дніпро, Україна) torop.kristina@gmail.com

Юлія СОСНІЧ,

orcid.org/0000-0003-2177-7196

вчитель-логопед

Комунального закладу освіти «Спеціальна школа «Шанс»

Дніпропетровської обласної ради»

(Дніпро, Україна) miroshnich.juliya@i.ua

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Освіта є основою повноцінної участі людини в житті суспільства, а також загального економічного розвитку країни. Забезпечення освіти для усіх дітей є важливим завданням, визнаним на державному рівні. Нажаль, війна в нашій країні не дозволить всім дітям навчатися офлайн, але освітній процес має відбуватися навіть тоді, коли обставини не дозволяють учням чи вчителям фізично відвідувати школи. Навчання є дуже важливим, особливо для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня.

Мета цієї статті полягає у висвітленні питань організації дистанційного навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня та наголошені на необхідності реалізації освітніх послуг в умовах дистанційного навчання під час воєнного стану в країні.

Проаналізовано дослідження, що стосуються впровадження дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами та зазначено, що його реалізація можлива в освітньому процесі для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня. Зазначено проблеми які виникають в процесі навчання при використанні дистанційної форми навчання. Окреслено психолого-педагогічна характеристика учнів, що мають порушення інтелектуального розвитку помірною ступеня. Наголошено на ролі батьків в організації навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Зазначено важливість творчого підходу корекційного педагога для ефективності дистанційного навчання. Акцентовано, що організація освітнього процесу під час дистанційного навчання має передбачати проведення корекційно-розвиткових занять. Розглянуто питання психологічної підтримки учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах воєнного стану. Надано відповідь на те, як здійснювати оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах війни. Зроблено висновки, що навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня під час дистанційної форми навчання в умовах війни є необхідним для її розвитку та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії; ефективність дистанційного навчання залежить від вирішення кола питань; питання організації дистанційного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня представляє значний науковий інтерес і потребує пошуку подальших теоретичних та практичних шляхів його вирішення.

Ключові слова: *дистанційне навчання, діти з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня.*

Kristina TOROP,*orcid.org/0000-0002-2330-1960**Candidate of Psychological Sciences,
Headmaster**Communal Educational Institution «Special school «Chance»
of the Dnipropetrovsk Regional Council
(Dnipro, Ukraine) torop.kristina@gmail.com***Yuliia SOSNICH,***orcid.org/0000-0003-2177-7196**Speech Therapist**Communal Educational Institution «Special school «Chance»
of the Dnipropetrovsk Regional Council
(Dnipro, Ukraine) miroshnich.juliya@i.ua*

DISTANCE LEARNING FOR PUPILS WITH MODERATE INTELLECTUAL DEVELOPMENTAL DISABILITIES IN A WAR ENVIRONMENT

The education is the basis for the full participation of the individual in society, as well as the overall economic development of the country. Providing education for all children is an important task recognized at the state level. Nazhal, the war in our country will not allow all children to study offline, but the educational process must take place even when circumstances do not allow students or teachers to physically attend school. Learning is very important, especially for children with moderate intellectual disabilities.

The purpose of this article is to highlight the organization of distance learning for children with moderate intellectual disabilities and noted the need to implement educational services in a distance learning environment during martial law in the country.

The research concerning the introduction of distance learning for children with special educational needs is analyzed and it is noted that its implementation is possible in the educational process for children with intellectual disabilities of a moderate degree. The problems that arise in the process of study when using the distance form of education are noted. The psychological and pedagogical characteristics of students who have intellectual disability of a moderate degree are outlined. The role of parents in the organization of study of children with intellectual development disorders is noted. The importance of the creative approach of a remedial teacher for the effectiveness of distance learning is noted. It is emphasized that the organization of the educational process during distance learning should provide for corrective and developmental lessons. The question of psychological support for students with intellectual disabilities under martial law is considered. An answer is given as to how to carry out the evaluation of students' learning achievements under conditions of war.

Conclusions are made that the study of children with intellectual disabilities of a moderate degree during distance learning is essential for the development and implementation of an individual educational trajectory; the effectiveness of distance learning depends on the solution of a range of issues; the issue of organizing distance learning for children with intellectual disabilities of a moderate degree is of considerable scientific interest and needs further theoretical and practical ways of its solution.

Key words: *distance learning, children with intellectual disabilities of a moderate level.*

Постановка проблеми. Україна Сьогодні наша країна переживає важкі часи, що спричинені війною. У зв'язку з воєнними діями було призупинено освітній процес в усіх освітніх закладах нашої країни. В регіонах, де безпекова ситуація давала змогу здійснювати навчання, заклади освіти відновили роботу та продовжували забезпечувати освітній процес в дистанційному режимі, в тому числі для дітей, які перебувають за кордоном разом з батьками. Відновлення роботи у закладах освіти в дистанційному режимі стало важливим внеском як у життєдіяльність громади так і в розвиток країни загалом. Так як основним завданням сьогодення стало збереження молодого покоління як безцінного потенціалу нашої держави.

В умовах війни використання дистанційної освіти вже не викликало розгубленості, бо протягом кількох років вже відбулася суттєва трансформація освіти, до якої призвела пандемія COVID-19. Діти, які раніше навчалися в школі, перейшли на віддалену підготовку вдома.

Наразі оголошено, що з 1 вересня 2022 року варто готуватися до офлайн процесу навчання. Для того, щоб відновити повноцінний навчальний процес, проводяться заходи з посилення безпеки, але нажаль це не є єдиним чинником для того щоб всі діти сіли за парти. Серед здобувачів освіти багато тих, хто має особливі освітні потреби. І тривожні ситуації можуть лише нашкодити їм, тому адміністрація, педагоги і батьки намагаються

знайти ефективну форму навчання для своїх дітей, зокрема для здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня.

Інтелектуальні порушення є системним порушенням пізнавальної діяльності. Такі інтелектуальні обмеження можуть виникнути через порушення розвитку мозку через генетичний вплив, неправильне харчування, деякі захворювання, травми мозку до народження, під час народження або після народження. Інтелектуальні обмеження також можуть виникати через наслідки розладів розвитку через відсутність стимуляції навколишнього середовища, як сімейного, так і соціального. Серед першопричин виникнення інтелектуальних порушень виокремлюють органічне ураження кори головного мозку, що супроводжується низьким рівнем або відсутністю інтелектуальних функцій, адаптивних, соціальних та практичних навичок.

Діти з порушеннями інтелекту поділяються на тих які мають порушення легкого, помірного, важкого і глибокого ступеня. Треба зазначити, що порушення інтелектуального розвитку не виключає всіх потенційних можливостей дитини, вона може навчатися, однак цей процес відбуватиметься повільно, а певні знання, навички та уміння можуть залишитися неопанованими. Хочемо наголосити, дитину з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня можна навчити певним навичкам, але це може зайняти дуже багато часу. Як зазначає О.В. Гаврилов, першочерговою метою в навчанні дітей порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня є те, щоб у дорослому житті вони мали змогу самостійно себе обслуговувати, виконувати нескладні трудові операції в побуті і за можливості на виробництві та орієнтуватись в навколишньому середовищі (Гаврилов, 2009:81).

Аналіз досліджень. Теоретичні та практичні аспекти навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня висвітлені в наукових працях таких українських вчених, як Л. Вавіна, А. Висоцька, О. Гаврилов, В. Засенко, А. Колупаєва, М. Матвеева, Л. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов, О. Хохліна, О. Чеботарьова, Н. Ярмола та ін.

Значний внесок у розвиток практики освітнього процесу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня досліджено та розкрито у працях науковців: Л. Занков, О. Граборов, Н. Кузьміна, Т. Власова, І. Грошенкова, Г. Дульнев, І. Єременко, В. Лубовський, Б. Пінський та ін. Які наголошували на комплексному характері корекційно-розвиткової роботи, який має охо-

плювати всі напрями впливу на різні сторони розвитку дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня ґрунтовно висвітлена у наукових працях таких вчених: С. Забрамна, Т. Ісаєва, М. Кузьмицька, А. Маллер, Г. Цикото, Л. Шипіцина та ін. Автори зазначають, що для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня характерними рисами є не сформованість пізнавальних процесів, ускладнено процес опановування навичок виразності рухів, які є важливими для процесів самообслуговування.

Питання організації дистанційного навчання з учнями з особливими освітніми потребами займалися С. Литовченко, Л. Прохоренко, В. Шевченко, Н. Ярмола.

Аналізуючи дослідження що стосуються впровадження дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами та маючи практичний досвід використання цієї форми навчання можна стверджувати, що його реалізація можлива в освітньому процесі для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей організації дистанційного навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня та визначені необхідності реалізації освітніх послуг в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Організація та впровадження дистанційного навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня має свої особливості. Перш за все, навчальна діяльність та корекційно-розвивальна робота має носити комплексний характер, охоплювати всі лінії їхнього індивідуального розвитку. Провідними умовами і факторами, які сприяють розвитку таких дітей, є їхня особиста діяльність і співпраця з дорослими, що є особливо важливим в умовах дистанційного навчання. У цьому контексті, однією з основних проблем є те, що всі учасники освітнього процесу (діти, батьки, вчителі) мають пройти так званий шлях адаптації або звикання один до одного. Цей процес проходить досить індивідуально: деякі швидко адаптуються до цих змін, але у більшості цей процес відбувається дуже повільно.

Багато дослідників, як-от В. Бондар, О. Гаврилов, В. Засенко, Л. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов, О. Хохліна, О. Чеботарьова, Н. Ярмола та ін.. вказують на те, що учні з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня повільно реагують на зміни оточуючої обстановки, зокрема,

зміну звичних умов навчання, і це суттєво ускладнює роботу як педагогів так і батьків. Як результат, діти дуже важко пристосовуються до дистанційного навчання в домашніх умовах

У цьому питанні важлива роль належать батькам. Їм необхідно виробити новий розпорядок дня, вирішити технічні питання, слідкувати за психологічним станом дитини, забезпечити безперервність колекційного супроводу, надавати підтримку та давати можливість дитині.

Поруч з цим, варто врахувати що домашнє середовище може стати фактором, який заважає дитині концентруватися на навчанні. Крім того, батьки часто не володіють методиками навчання, вони не є фахівцями, не мають потрібних професійних навичок, що ускладнює надання ними необхідної підтримки своїй дитині.

На думку Гладченко І., Тороп К., Чеботарьової О., Ярмоли Н., організовуючи дистанційне навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня, необхідно враховувати специфіку психофізичного розвитку дитини, її особливі освітні потреби. Зокрема, при навчанні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, незалежно від форми навчання, важливо дотримуватися такого принципу корекційного навчання, як систематичність та багаторазове повторення. Мається на увазі не тільки засвоєння нових знань, але і підтримка, повторення та підтримка вже раніше набутих знань, умінь та навичок для їхнього збереження. Батьки та корекційні педагоги мають підтримувати знання, уміння та навички учнів з інтелектуальними порушеннями в постійній діяльності, тому що діти цієї категорії навчаються більшому завдяки повторенню (запам'ятовуванню), ніж розумінню. Вони схильні швидко забувати, і мають короточасну увагу. Пам'ять дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня характеризується короточасністю, неточністю, нестійкістю. День за днем вони роблять однакові помилки. Їм важко бути уважними, і вони не виявляють зацікавленості. Вони можуть бачити і чути, але не розуміють, що вони бачать і чувають.

Важливо врахувати, що діти з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня не можуть піклуватися про себе, підтримувати та контролювати себе. Їм потрібно постійно допомагати, тому що вони легко починають поводитися погано, відволікатися та ін.

Практика доводить, що під час дистанційного навчання батьки та учні повинні вчитися розуміти один одного, тісно співпрацювати зі школою, дотримуватися інструкцій та порад від корекцій-

ного педагога. Більшість батьків при навчанні дітей намагаються зробити акцент на академічне навчання, але навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня в першу чергу повинно бути спрямованим на опанування життєвих та соціальних навичок.

Дистанційне навчання неможливо проводити, якщо школи та батьки не мають доступу до необхідних інформаційно-методичних матеріалів. Таке навчання не відбудеться, якщо вчителі та діти не мають відповідного матеріально-технічного оснащення (комп'ютерів, смартфонів, планшетів та ін.).

Сьогодні держава активно підтримує впровадження онлайн-навчання, але хочемо наголосити, що більшість ресурсів розроблені для нормотипових дітей.

Тому ефективність дистанційного навчання для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня є залежним від творчого підходу педагога. Для того, щоб навчання було захоплюючим, наповненим сенсом, розвивало творчі здібності, критичне мислення необхідно докласти чимало зусиль для створення навчального контенту. Окрім створення матеріалів для навчання треба пам'ятати, що під час дистанційного навчання вчителі спілкуються з дітьми віртуально, відсутність безпосереднього контакту між вчителем та дитиною у нашому випадку є недоліком. Таке спілкування теж вимагає творчого підходу від вчителя. Педагог має використовувати методи, які будуть спонукати до активності дітей і зацікавленості у навчанні. Якщо ви дасте дітям лише навантаження, це призведе до нудьги і втрати бажання навчатися. Навчальна діяльність та завдання під час дистанційного навчання мають змінюватись залежно від інтересів дітей та умов.

Розглядаючи умови та правила організації дистанційного навчання ми погоджуємося з О. Чеботарьовою, що серед переваг цієї форми навчання є індивідуалізація навчання, тобто кожен учень має змогу навчатися за зручним для нього розкладом, в комфортному темпі та дозволяє звести до мінімуму непродуктивне використання часу учня (Чеботарьова, 2020:6).

Організація освітнього процесу під час дистанційного навчання має передбачати проведення корекційно-розвиткових занять відповідно до пункту 6 розділу I Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115.

На думку Н. Ярмоли, «від наявності корекційно-розвивальної складової в змісті освіти дітей

з особливими освітніми потребами залежить успішність перебігу компенсаторних процесів та, значною мірою якість навчання та рівень особистісного розвитку цих дітей» (Ярмола, 2021:223).

Під час проведення таких занять слід враховувати індивідуальні потреби та потенційні можливості дитини з особливими освітніми потребами, визначені індивідуальною програмою розвитку. При проведенні уроків, корекційно-розвиткових занять необхідно враховувати рішення команди психолого-педагогічного супроводу щодо індивідуалізації навчання дитини з порушенням інтелектуального розвитку помірною ступеня.

Графік проведення корекційно-розвиткових занять із використанням технологій дистанційного навчання затверджується керівником закладу освіти. Також рекомендовано погодити його з батьками (одним із батьків) дитини.

Використовуючи дистанційну форму навчання для дітей з порушенням інтелектуального розвитку помірною ступеня в умовах воєнного стану важливо пам'ятати про важливість зняття зайвої напруги, зменшення інтенсивності негативних реакцій, неприємних емоційних станів. Оскільки діти з порушенням інтелектуального розвитку помірною ступеня мають обмежені можливості швидко реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища, важливо запроваджувати у навчальний процес кроки підтримки, які допоможуть мінімізувати наслідки психологічної травми. Як зазначає Л. Прохоренко, важливою умовою корекції розвитку, навчання та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами є спеціальна психолого-педагогічна робота (Прохоренко, 2021:2)

В реагуванні на стресові події діти дивляться на дорослих, тому підтримку дітям педагог та батьки можуть продемонструвати перш за все власними стійкістю та спокоєм. Подолати тривогу та заспокоїти дитину, відчути себе захищеною допоможуть ігри та активності.

Спілкування з учнями має бути щирим, не можна заперечувати реальність реальні події. Недопустимими є фрази «Нічого страшного не відбувається», «Усе добре» тощо. Починаючи урок, вчителю варто запитати в учнів, чи всі почуваються у безпеці, поцікавитися про самопочуття дітей, надати можливість висловитися тим учням, які цього потребують. Коли діти запитують про війну чи військові події, вчителю варто відповідати коротко, спокійно та використовуючи факти.

Як здійснювати оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах війни?

Оцінювання результатів навчання учнів потребує гнучкості. Попри війну незмінними залишаються

два основних види оцінювання результатів навчання учнів – надання зворотного зв'язку та супроводу дітям (формувальне оцінювання) і визначення якості результатів навчання (підсумкове оцінювання). Формувальне оцінювання залишається важливим засобом підтримки учнів у навчанні. Йдеться про надання усного (переважно) та письмового зворотного зв'язку, індивідуальні та групові консультації щодо допомоги у виправленні типових помилок, надання порад щодо подальшого навчання.

Підсумкове оцінювання в умовах нестабільного доступу учнів до освітнього процесу, їх стресового стану ліпше не проводити у вигляді окремих підсумкових контрольних робіт, а натомість здійснювати його на підставі поточного оцінювання (за результатами тестів на електронних платформах та з допомогою інших способів перевірки результатів навчання).

Відповідні рішення про зменшення або скасування кількості контрольних робіт, передбачених календарними планами, школа може ухвалити рішенням педагогічної ради.

В окремих випадках підсумкове річне оцінювання можна здійснювати за результатами підсумкового оцінювання за перший семестр. Наприклад, для учнів, які опинилися в зоні активних бойових дій, зазнали фізичних або психологічних травм, не мали доступу до навчальних матеріалів тощо. Для учнів, які після евакуації з зони бойових дій навчалися в інших школах (в Україні або за кордоном), здійснюється перезарахування оцінок (за їх наявності).

Висновки. Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня є важливою складовою їх розвитку, незалежно від форми навчання. Саме дистанційна форма навчання в умовах війни є найбільш доступною для розвитку дитини та реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії. Педагоги, які працюють з дітьми з інтелектуальними порушеннями, мають враховувати при підготовці до проведення уроків за дистанційною формою, специфіку психофізичного розвитку дитини, її особливі освітні потреби. Ефективність дистанційного навчання залежить від вирішення кола питань, які стосуються технічного забезпечення освітнього процесу, готовності батьків бути активними учасниками навчання, бажання педагогів проявляти творчість та ініціативність у створення освітнього контенту.

Отже, питання організації дистанційного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірною ступеня є не достатньо вивчене та представляє значний науковий інтерес, потребує пошуку подальших теоретичних та практичних шляхів його вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання організації дистанційного навчання : Наказ МОН України від 08.09.2020 р. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
2. Гаврилов О. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
3. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями : навч.-метод. посіб. / О. Чеботарьова та ін. ; ред. О. Чеботарьова. Київ : ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с.
4. Прохоренко Л. І. Психологічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх родин в умовах кризових викликів. *Herald of the national academy of educational sciences of ukraine*. 2021. Т. 3, № 1. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305x-2021-3-1-13-7>
5. Сосніч Ю.С. Деякі аспекти організації дистанційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта дітей з особливими потребами: шляхи розбудови* : зб. наукових праць / за ред. В.В. Засенка. Київ : ФОП «Симоненко О.І.», 2021 – Вип. 19
6. Ярмола Н. Спрямованість змісту освіти дітей з особливими освітніми потребами в контексті сучасних педагогічних інновацій. *Діти з особливими потребами: від рівних прав – до рівних можливостей* : матеріали VII Міжнар. конгр. зі спец. педагогіки та психології, м. Київ, 7–8 жовт. 2021 р. Київ, 2021. С. 221–224. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729042/1/ТЕЗИ%20КОНГРЕС%202021%20електронний%20варіант-221-224.pdf>.

REFERENCES

1. Deiaci pytannia orhanizatsii dystantsiinoho navchannia [Some questions about the organization of distance learning]: Nakaz MON Ukrainy vid 08.09.2020 r. № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
2. Havrylov O. Osoblyvi dity v zakladi i sotsialnomu seredovyshchi [Special children in the institution and social environment]: Navch. posib. Kamianets-Podilskiy: Aksioma, 2009. 308 s.
3. Poradnyk batkam: praktychni rekomendatsii pid chas dystantsiinoho navchannia ditei z intelektualnymy porushenniamy [Tips for Parents: Practical Recommendations During Distance Learning for Children with Intellectual Disabilities]: navch.-metod. posib. / O. Chebotarova ta in. ; red. O. Chebotarova. Kyiv : ISPP im. Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy, 2020. 154 s.
4. Prokhorenko L. I. Psykholohichniy suprovid ditei z osoblyvymy potrebamy ta yikhnikh rodyn v umovakh kryzovykh vyklykiv [Psychological support for children with special needs and their families in crisis challenges]. *Herald of the national academy of educational sciences of ukraine*. 2021. Т. 3, № 1. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305x-2021-3-1-13-7>
5. Sosnich Yu.S. Deiaci aspekty orhanizatsii dystantsiinoho navchannia uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Some aspects of the organization of distance learning for students with intellectual disabilities]. *Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*: zb.naukovykh prats/za red.. V.V. Zasenka. Kyiv: FOP «Symonenko O.I.», 2021. Vyp. 19.
6. Yarmola N. Spriamovanist zmistu osvity ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v konteksti suchasnykh pedahohichnykh innovatsii [The orientation of the content of the education of children with special educational needs in the context of modern pedagogical innovations]. *Dity z osoblyvymy potrebamy: vid rivnykh prav – do rivnykh mozhlyvostei* : materialy VII Mizhnar. konhr. zi spets. pedahohiky ta psykholohii, m. Kyiv, 7–8 zhovt. 2021 r. Kyiv, 2021. S. 221–224. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729042/1/ТЕЗИ%20КОНГРЕС%202021%20електронний%20варіант-221-224.pdf>.